

Keywords: *political changes, political development, political modernization, globalization, democratization, primary modernization, secondary modernization, social modernization, economic modernization.*

УДК 342

О.О. Долженко

ВИЗНАЧЕННЯ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» В КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У статті розглядається нормативне визначення «гібридної війни» в контексті сучасних загроз національній безпеці України через призму нових викликів військової агресії Російської Федерації з використанням типових форм, методів та засобів. Метою статті є висвітлення теоретичних, концептуальних та нормативних визначень терміну «гібридна війна» у сучасному міжнародному праві та військових доктринах країн Західної Європи та США. Розглянуто та проаналізовано концептуальну відмінність «гібридної війни» від класичної війни та збройного конфлікту в умовах геополітичних протистоянь 21 століття. Завданням статті є теоретичне висвітлення терміну «гібридна війна» у військовій доктрині Російської Федерації, а також дослідження феномену гібридизації збройної агресії Російської Федерації проти України в контексті сучасних загроз національній безпеці.

Ключові слова: *гібридна війна, збройна агресія, виклики та загрози національній безпеці.*

Найбільш складним завданням у вирішенні соціально-політичних та геополітичних конфліктів 21 століття залишається визначення понять та суті конфлікту, оскільки маніпуляція та підміна понять призводить до їх ескалації. У 2013 році Україну чекали нові виклики та загрози, а концептуальні засади ведення військових дій не містили доктрин щодо протидії гібридній військовій агресії Російській Федерації, оскільки остання розглядалася як союзник у веденні бойових дій про третіх країн.

У зв'язку з подіями 2013-2014 років, національна безпека України зіштовхнулася з новими викликами та нагальною необхідністю вжиття відповідних заходів реагування в контексті кваліфікації анексії Автономної Республіки Крим та вторгнення на суверенні території України на Сході. Важливим не вирішеним питанням забезпечення національної безпеки України є застосування наявних сил та засобів у відсічі військової агресії Російської Федерації.

Так, відповідно до теоретичних засад, термін «війна» означає складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами та народами, національними й соціальними групами з переходом до вжитку засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між їхніми збройними силами. Перше нормативне закріплення зазначеному терміну надав генерал Карл фон Клаузевіц. За його визначенням, війну слід розглядати, як акт насильства, метою якого є змусити нашого противника виконати нашу волю» [1, с. 20].

Водночас, бурхливі події ХХ століття на геополітичній арені та постійна поява нових форм та методів прихованої агресії між країнами, змусили військових теоретиків показати певну різницю між поняттями «війна» і «збройний конфлікт». Такі спроби є наслідком заміни понять «право війни» та «війна» на «право збройних конфліктів» та

«збройний конфлікт» у документах, що стосуються гуманітарного права. Слід зазначити, що у перших міжнародно-правових актах, які закріплюють норми міжнародного гуманітарного права, вжито термін «війна». У Гаазьких конвенціях 1907 року йдеться про застосування норм права «на випадок війни». Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних чи інших подібних газів і бактеріологічних засобів 1925 році послуговується терміном «війна». Те саме стосується конвенцій, які регулюють ведення морської війни.

Детальний аналіз Женевської конвенції 1949 року дозволяє зробити висновок про суттєву відмінність понять «війна», «міжнародний збройний конфлікт», «не міжнародний збройний конфлікт», а також юридичні, політичні та військові наслідки їх імплементації у міжнародному та національному законодавствах. Починаючи з 50-х років ХХ ст., термін «збройний конфлікт» вживають набагато частіше, ніж термін «війна». Ця зміна зумовлена передусім політичною та ідеологічною ситуацією, спробою змістити акценти у цих поняттях, а також заборонаю використання війни як законного засобу вирішення міжнародних спорів.

Зрозуміло, що межа відмінності між «війною» і «збройним конфліктом» доволі умовна, хоча такий поділ має певне значення для права, яке застосовується під час збройних конфліктів. При цьому зазначається, що поняття «збройний конфлікт» є ширшим і включає поняття «війна». Але не кожний збройний конфлікт можна називати війною, оскільки між ними існує суттєва відмінність.

З юридичної точки зору війна має такі ознаки: акт проголошення у відповідності до VI Гаазької конвенції 1907 року, припинення дипломатичних відносин між учасниками; розірвання двосторонніх договорів (політичних, економічних); запровадження спеціального правового режиму щодо обмеження конституційних прав людини.

З огляду на зазначене, термін «війна» застосовується при збройній боротьбі (збройній агресії) між двома та більше державами при обов'язковому формальному акті її оголошення. Війна призводить до якісної зміни стану суспільства, тому що багато державних інститутів починають виконувати специфічні функції, зумовлені саме війною. Унаслідок цього життя суспільства, його економіку перебудовують для забезпечення перемоги над ворогом. Згідно з міжнародним правом, «війна» - це стан справ між двома державами, або між двома групами держав, або між державою і групою держав, який супроводжується здебільшого розірванням дипломатичних відносин, подальшим призупиненням застосування загальних норм міжнародного права мирного періоду і загальною рішучістю вчинити насильницькі дії, навіть якщо такі дії насправді не мають місця.

Процеси глобалізації, необхідність ведення війн за ресурси та у вирішенні геополітичних конфліктів неминуче призводять до юридичних наслідків країн-учасників війни у вигляді міжнародних санкцій. Тому зрозуміло, що у ХХІ столітті виникає гостра необхідність змін класичної у теоретичному плані «війни» на нове явище, яке у законодавстві країн учасників «війни» не визначено. Так, аналіз міжнародних правових актів не містить єдиного та чіткого визначення «гібридної війни», що дозволяє країнам-агресорам здійснювати апробацію нових форм і методів ведення збройних конфліктів на територіях суверенних держав, законодавство яких не містить нормативного визначення «війни» ХХІ століття.

Концептуальним обґрунтуванням цієї війни протягом ХХІ ст. займалися, насамперед, американські військові теоретики Ф. Гоффман, Дж. Маккуен, Р. Глен, Н. Фрейер, Дж. Гордон, Дж. Мацумура, Д. Кілаллен, У. Немет, Р. Уїлкі, Ф. Каппен та інші [2, с. 5-17]. Водночас, закордонні вчені (К. Лоу, П. Мансур, У. Мюррей, Н. Ямагучі та інші) вважають, що нічого нового ця концепція для теорії військового мистецтва не

дає, оскільки ті або інші гібридні загрози та форми військових дій вже існували у військовій практиці минулого [3, с. 329].

Підполковник корпусу морської піхоти США У. Немет у своїх наукових роботах визначив «гібридну війну» як сучасний вид партизанської війни, яка об'єднує сучасні технології та сучасні методи мобілізації [4]. Н. Фрейер з Центру стратегічних і міжнародних досліджень (США) визначив чотири загрози «гібридної війни»: 1) традиційні; 2) нестандартні; 3) тероризм і 4) підривні, коли використовуються технології для протидії перевагам у військовій силі [5]. Д. Кілаллен, автор книги «Випадкова герилья» («The Accidental Guerilla»), стверджує, що «гібридна війна» – це краще визначення сучасних конфліктів, але підкреслює, що вона є комбінацією партизанської та громадянської воєн, а також заколоту і тероризму [6, с. 4-6].

За словами генерал-майора колишнього радника з питань безпеки в ООН і НАТО Ф.Каппена, «гібридну війну» слід розглядати через призму класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. На його думку, держава, яка веде гібридну війну, укладає змову з недержавними виконавцями - бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується [7].

Співробітник центру стратегічних досліджень при Університеті національної оборони (США) Ф. Гофманн розглядає «гібридну війну» в контексті застосування комплексу різних видів бойових дій із широким застосуванням іррегулярної тактики, терористичних актів, насильства, примусу і навіть кримінального безладу [8]. У своїх наукових працях Ф. Гофманн досліджує п'ять взаємозв'язаних елементів «гібридної війни»:

1. Модальність проти структури: чи має визначення фокусуватися на методах ведення бою противника або на його структурі (комбінації держав, недержавних акторів, іноземних бойовиків)?

2. Одночасність: чи використовують сили одночасно чотири різних режими конфлікту або демонструють здатність використовувати всі чотири в ході кампанії?

3. Злиття: чи повинні сили об'єднувати різні підрозділи (регулярні та нерегулярні) на арені бойових дій або змішувати різні режими конфлікту? Наскільки повинна вводитися координація і на якому рівні війни?

4. Комплексність: чи потрібно актору змішувати всі чотири режими, чи трьох із них достатньо, щоб зробити війну гібридною?

5. Злочинність: чи є злочином навмисний вибір режиму конфлікту, чи це просто джерело доходу або підтримка банд формувань [9]?

Аналізуючи поняття «гібридної війни» в Україні, треба особливу увагу приділити визначенню цього поняття українськими та російськими науковцями.

Відповідно, термін «гібридна війна» у російському баченні перетворився на позначення дій Заходу, спрямованих на підриг впливу Росії в регіоні її «законних інтересів». Беручи до уваги всі сумніви щодо термінології і визначень, не можна відкинути той факт, що агресія Росії проти України мала нову гібридну якість, яка стала несподіванкою для більшості сучасних військових теоретиків і змусила їх розглядати концепцію гібридних війн під новим кутом зору.

Росія ніколи не використовувала в своїх стратегічних документах і доктринах термін «гібридний». Більше того, у Росії переважає думка, що не вона, а проти неї Захід веде гібридну війну, і це саме західна концепція. Однак у російському військово-стратегічному мисленні і діях можна побачити відбиття того самого феномена, який на Заході позначається як гібридна війна. У Воєнній доктрині Росії міститься визначення характерної особливості сучасних воєнних конфліктів: «Комплексне застосування воєнної сили, політичних, економічних,

інформаційних та інших заходів невійськового характеру, які реалізуються з широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій» [10, с. 7-8].

Російське бачення було на початку 2013 року викладене начальником Генерального штабу Росії В.Герасимовим: «Акцент методів протиборства, що використовуються, зміщується у бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, які реалізуються із залученнями протестного потенціалу населення. Все це доповнюється воєнними заходами прихованого характеру, у тому числі, через реалізацію інструментів інформаційного протиборства і через дію сил спеціальних операцій. До відкритого застосування сили, зазвичай під виглядом миротворчої діяльності і кризового врегулювання, перехід робиться тільки на якомусь етапі, в основному, для досягнення остаточного успіху в конфлікті» [11]. Російський воєначальник говорив не про дії самої Росії. Він виклав конспірологічну російську версію про «арабську весну» і поставив завдання перед російською воєнною наукою знайти методи протидії. Помилкова оцінка призвела до розробки Росією власних методів гібридної війни, які вже невдовзі були застосовані проти України.

Водночас, український вчений В.Липкан дає своє визначення цьому складному терміну. «Гібридна війна» - це цілеспрямований процес встановлення зовнішнього управління альфа суб'єктом над об'єктом управління, встановлення тотального контролю над сферою державного управління, в якому вирішальну роль відіграють інформаційні засоби [12].

На думку В.Липкана, суть гібридної війни полягає у тому, щоб одна домінуюча група управління (альфа група, незалежно від того держава це, чи могутня транснаціональна корпорація, синдикат) підкорила і створила необхідні та достатні умови для підкорення іншої соціальної групи (соціальної системи, громадянського суспільства, держави тощо), при цьому не встановлюючи повного та тотального контролю над суверенітетом та територією, іншими важливими, але не життєво необхідними атрибутами, що супроводжується також капітуляцією збройних сил.

Враховуючи вищезазначене, доцільно дати власне визначення поняттю «гібридна війна». Так, «гібридна війна» – це різновид збройного конфлікту, який включає у себе політичну, ідеологічну, економічну, інформаційну та військову складу, необхідні для досягнення поставлених цілей шляхом встановлення контролю над певною територією або соціальною групою.

Список використаної літератури

1. Клаузевиц К. фон О войне : пер. с нем. / К. фон клаузевиц. – Москва: ЭКСМО; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2003. – 859 с.
2. Freier N. The Defense Identity Crisis: It's a Hybrid World / N. Freier // Parameters. – 2009. – Vol. 39, №. 3. – P. 5–17)
3. Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present / ed.by W. Murray, P. R. Mansoor. – New York : Cambridge University Press, 2012. – 321 p.
4. Nemeth W. J. Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare [Electronic resource] / W.J. Nemeth. – Calhoun: The NPS Institutional Archive. DSpace Repository. – Mode of access : https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf
5. Freier N. Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define [Electronic resource] / N. Freier // Small Wars Journal. – Mode of access : <http://smallwarsjournal.com/index.php/jrnl/art/hybrid-threats-and-challenges-describe-dont-define>
6. Kilcullen D. The Accidental Guerilla. Fighting Small Wars in the Midst of a Big One / D. Kilcullen. – New York : Oxford University Press, 2009. – 384 p.

7. Каппен Ф. ван Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен [Електронний ресурс] / Ф. ван Каппен; інт. вела С. Корнієнко. – Режим доступу : <https://geostrategy.org.ua/ua/komentari-ta-ocinki/item/409-putin-vede-v-ukrayini-gibridnu-viynu-%E2%80%93-general-kappen>

8. Hoffman F. G. 'Hybrid Threats': Neither Omnipotent Nor Unbeatable [Electronic resource] / F.G. Hoffman // Foreign Policy Research Institute. – Mode of access : <https://www.fpri.org/article/2010/07/hybrid-threats-neither-omnipotent-unbeatable/>

9. Там само

10. Военная доктрина Российской Федерации [Электронный ресурс] // Сайт Президента России. – Режим доступа : <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> ; Voennaya doktrina Rossiyskoy Federatsii [Elektronnyy resurs] // Sayt Prezidenta Rossii. – Rezhim dostupa : <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

11. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий / В. Герасимов // Военно-промышленный курьер. – 2013. – 27 февраля (№ 8). – Режим доступу : <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> ;

12. Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан // Обозреватель. – 2015. – 4 ноября. - Режим доступу : <https://www.obozrevatel.com/my/life/47689-sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini.htm> ; Lipkan V. A. Sutnist hibrydnoi viiny proty Ukrainy [Elektronnyi resurs] / V. A. Lipkan // Obozrevatel. – 2015. – 4 noiabria. - Rezhym dostupu : <https://www.obozrevatel.com/my/life/47689-sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini.htm>

Стаття надійшла до редакції 10.12.2017 р.

A. Dolzhenko

DEFENITION OF HYBRID WAR IN THE CONTEXT OF THREATS TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Scientific article deals with the normative definition of the «hybrid war» in the context of modern threats to the national security of Ukraine through the prism of new challenges of military aggression of the Russian Federation using typical forms, methods and means. The purpose of the article is to highlight the theoretical, conceptual and normative definitions of the term «hybrid war» in modern international law and the military doctrines of the countries of Western Europe and the United States. The conceptual difference between the «hybrid war» and the classical war and armed conflict in the conditions of the geopolitical confrontations of the 21st century is considered and analyzed. The theoretical coverage of the term «hybrid war» in the military doctrine of the Russian Federation, as well as the study of the phenomenon of hybridization of the Russian armed aggression against Ukraine in the context of contemporary threats to national security. The article analyzes the international definition of the term «hybrid war», as well as defines the definition of the term «hybrid» war in the context of threats to the national security of Ukraine. In the author's opinion, the «hybrid war» is a kind of armed conflict that includes the political, ideological, economic, informational and military components needed to achieve the goals by establishing control over a particular territory or social group. The uniqueness of a scientific article is in the comparative analysis of the content of the «hybrid war» and its practical application in today's conflicts. In particular, the American model of the «hybrid war» is considered a «hybrid war» through the prism of classical warfare using irregular armed formations. The state conducting a hybrid war concludes a conspiracy with non-state actors - militants, groups of the local population, organizations, links with which are formally completely denied. By contrast, the Russian vision of a «hybrid» shifts the emphasis of the methods of confrontation towards widespread use of political, economic, informational, humanitarian

and other non-military measures that are implemented with the involvement of the protest potential of the population. All this is complemented by military measures of a latent nature, including through the implementation of instruments of information confrontation and through the force of special operations forces. By open use of force, usually under the guise of peacekeeping and crisis management, the transition is made only at some stage, mainly to achieve lasting success in the conflict.

Key words: *hybrid war, armed aggression, challenges and threats to national security, military measures of a latent nature, national security, military doctrines.*

УДК 323

А.І. Ключ

ПОЛІТИЧНА ДУМКА ДОБИ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розглянуті теоретичні та методологічні положення політичної думки доби визвольних змагань у контексті їх актуальності для політичного процесу сучасної України. Визначене проблемне поле концептів політичної думки початку ХХ століття для політичних інститутів і трансформацій сучасної України. Надано увагу необхідності реалізації ідеологічних і доктринальних засад українського націоналізму та української соціал-демократії в умовах України після Революції Гідності.

Ключові слова: *політична думка України, політична еліта, політичне лідерство, громадянське суспільство, політична нація, державне будівництво.*

Політична думка, політичні перетворення в сучасній Україні з кінця 2013 року спонукають до нового переосмислення концепції вітчизняної політичної думки. Українські мислителі доби змагань за незалежність 1917 – 1920 рр., запропонували низку концептів та теоретичних положень, які заслуговують на розгляд в умовах сучасної України. Передусім, це стосується концепцій народовладдя, елітарності, владного управління, стратегічних зовнішньополітичних цілей України, тощо. Новий підхід до концептуального змісту класичних творів В. Драгоманова, М. Грушевського, В. Липинського, дає змогу з'ясувати шлях, який пройшла політико-теоретична думка України та яким чином вона закріпилася в ідеологічних доктринах ХХ-ХХІ століття. В сучасний період Україна як ніколи потребує чітких ознак політичної традиції, які можуть використовуватися у механізмах політичної соціалізації, посилення важелів впливу на демократичну політичну культуру, формування політичної ідентичності, притаманної європейському суспільству.

Вітчизняні науковці О. Заремба, О. Федоренко [1], С. Полтавець [4], М. Русначенко [5] здійснили значний внесок до концептуальної оцінки положень вітчизняної політичної думки. Однак, потрібно надати увагу тим аспектам вітчизняних політичних доктрин, які корелюються з сучасним політичним процесом в Україні.

Метою статті є встановлення концептуально-методологічних засад політичної думки України доби визвольних змагань і актуальних для сучасного політичного розвитку України. *Завданням* статті є визначення ідейних та теоретичних концептів, які можна застосовувати у вітчизняній політичній практиці.

Політичні перетворення в Україні засвідчують, що демократичні зміни стали можливими за умови наявності національної свідомості та широкої підтримки громадянами курсу на демократизацію. Ці умови стали можливими за наявності ідейної